риторій: [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.golub-architects.com/blog/2018/03/14/проблеми-архітектурно-ландшафтного/>

Ладыгина И. В., Дубина Н. Г. ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЛАНДШАФТНОЙ АРХИТЕКТУРЫ В УКРАИНЕ.

Ландшафтная архитектура в Украине в условиях современного этапа процесса урбанизации развивается в русле глобальных и европейских трендов с учётом национальных традиций и особенностей. Рассматриваются основные аспекты формирования объектов ландшафтной архитектуры на всех иерархических уровнях градостроительных систем; среди них выделяются наиболее знаковые, формирующие архитектурную среду постиндустриального общества.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, ландшафтная архитектура, иерархическая

организация объектов ландшафтной архитектуры, ландшафтное планирование, ландшафтное проектирование.

Ladygina I. V., Dubina N. G. FEATURES OF MODERN DEVELOPMENT OF LANDSCAPE ARCHITECTURE IN UKRAINE.

Landscape architecture in Ukraine in the current stage of the urbanization process is developing in line with global and European trends, taking into account national traditions and peculiarities. The main aspects of the formation of objects of landscape architecture at all hierarchical levels of urban planning systems are considered; among them stand out the most iconic, forming the architectural environment of the post-industrial society.

Keywords: post-industrial society, landscape architecture, hierarchical organization of landscape architecture objects, landscape planning, landscape design.

DOI: 10.29295/2311-7257-2019-95-1-67-72

УДК 726.6:69.059.25

Мещеряков В.М.

Творча архітектурна майстерня «М-СТУДІО»

(вул. Пушкінська, 12, м. Одеса, 65026, Україна; e-mail: mvn5@ukr.net; orcid.org/0000-0003-0930-8784)

ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВІДТВОРЕННЯ, ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА З ВІДТВОРЕННЯМ ЦІННИХ ВТРАЧЕНИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ОДЕСІ, УКРАЇНА

У статті запропоновані три принципи, на яких ґрунтується ставлення до традиційного характеру середовища в історичних містах зі сталим розвитком: збереження, відтворення, формування. На прикладі міста Одеси наведені можливі варіанти заходів зі збереження історичної забудови в цілому та окремих об'єктів культурної спадщини: розробка та затвердження відповідної науково-проектної документації щодо зонування історичного міста; надання певним територіям статусу пам'яток містобудування; розробка охоронних зон збережених об'єктів культурної спадщини, відтворення цінних втрачених об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: історичні міста, збереження, відтворення, формування традиційного характеру історичного середовища, відтворення втрачених об'єктів культурної спадщини.

Постановка проблеми. Збереження, відтворення, формування традиційного характеру історичного середовища з відтворенням видатних втрачених пам'яток в історичних містах є однією з актуальних задач пам'яткоохоронної галузі. Темі охорони об'єктів культурної спадщини, збереження історичного середовища і відтворення втрачених пам'яток присвячені міжнародні хар-

тії [1-4], конвенції [5], рекомендації [6], заходи Європейської комісії [7, 8], наукові праці В.В. Вечерського [9], Ю.Г. Лолицького [10], В.М. Мещерякова [11, 12], М.І. Орленка [13], В.М. Петрика [14], Т.Р. Сафонові [15], О.В. Шарлай [16], З.В. Лукомської [17] та інших. Дискусійною залишається тема і зміст відтворення цінних втрачених об'єктів культурної спадщини, ставлення до відтворених об'єктів.

У даний час в Україні і в Одесі зокрема триває знесення історичних будівель на територіях з особливим статусом в цілях будівництва нових дисонуючих об'єктів (рис. 1), що прямо заборонено у Центральному історичному ареалі «Історико-архитектурним опорним планом, проектом зон охорони, визначення меж історичних ареалів Одеси». Відсутність політичної волі у діючих керівників держави Україна зберегти культурну спадщину для нинішнього і майбутніх поколінь продовжує приносити негативні наслідки в частині формування іміджу України в цілому і унікального міста-порту Одеси зокрема.

Рис. 1. Будівництво дисонуючих будівель у Центральному історичному ареалі Одеси

Виклад основного матеріалу. Формування структури міста як системи, що розвивається, передбачає використання сучасних технологій, що створюють комфортні умови для проживання в межах населеного пункту. Концепція «розумного міста» в більшій чи меншій мірі реалізується в розвинених країнах, там, де для цього є відпо-

відні передумови. Найбільш консервативними елементами міської структури в історичних містах є території з особливим статусом: буферні та охоронні зони об'єктів всесвітньої спадщини, історичні ареали; території пам'яток містобудування, охоронні зони об'єктів культурної спадщини. Туристична привабливість і її економічна складова для наповнення бюджету історичного міста, підвищення доходів його громадян прямо залежить від ставлення органів місцевого самоврядування до теми історичної забудови.

Успішний і сталий розвиток історичного міста, його територій з особливим статусом, ґрунтується на трьох принципах (рис. 2): збереження об'єктів культурної спадщини та цінної фонові забудови в межах населеного пункту; відтворення цінних втрачених об'єктів культурної спадщини на територіях з особливим статусом і на основних туристичних маршрутах; формування традиційного характеру історичного середовища з відтворенням цінних втрачених об'єктів культурної спадщини для створення нових туристичних маршрутів.

Рис. 2. Парадигма відношення до історичного середовища

Міське середовище Одеси сформувалося в основному у XIX столітті під впливом багатьох національних культур, а в створенні унікального містобудівного ансамблю її історичної частини брали участь італійські, французькі, голландські, польські, німецькі, австрійські, українські і російські архітектори. В результаті більш ніж

200-річного розвитку на території Одеси сформувалися місця концентрації об'єктів культурної спадщини. Твором містобудівного мистецтва перш за все є центральна частина міста, обмежена колишнім Зовнішнім бульваром, який оточував місто і відділяв його від передмість (план міста 1811 року). Ядро Центрального історичного ареалу Одеси, яке сформувалося на основі ансамблів Приморського бульвару, Думської площі, Театральної площі та Катерининської площі, в основному зберегло автентичну забудову кінця XIX, початку XX століть. Тут більшість будівель є унікальними пам'ятками архітектури місцевого та національного значення і прийняті під охорону держави.

У XX столітті Одеса потрапила в кордони СРСР, що зупинило її гармонійний розвиток, призвело до зміни ідеології містобудівної політики і деградації історичної забудови. Знищення храмів у 1936 році змінило контекст міського середовища, а відсутність реальних власників історичних будівель і їх неналежна експлуатація згодом привели до повного або часткового руйнування великої кількості об'єктів культурної спадщини.

Після розпаду СРСР (1991 рік) в Україні була в основному сформована національна законодавча і нормативна база в сфері охорони культурної спадщини. Але закони і державні норми часто не виконуються за системної корупції в органах влади, поліції, прокуратурі та судах.

Наказом Міністерства культури і туризму України від 20.06.2008 р № 728/0/16-08 затверджена науково-проектна документація «Історико-архітектурний опорний план, проект зон охорони, визначення меж історичних ареалів Одеси». Відповідно до цієї документації, введені обмеження на висоту нових об'єктів. Рядова периметральна забудова – до 18,6 метрів (рис. 3), на кутах кварталів – до 21,4 метра. Існуюча забудова в межах історичного центру диференційована з метою виявлення найбільш цінних її ділянок. Проведені дослідження показали, що доцільно виділити дві основні категорії цінності територій в межах забудови історичного центру. Найцінніша забудова –

«Стара Одеса», це ядро Центрального історичного ареалу з Приморським бульваром, Потьомкінськими сходами, Оперним театром, Катерининською площею, вулицями Дерибасівською, Катерининською, Рішельєвською, Ланжеронівською та іншими. За другою категорією цінності, як Центральний історичний ареал Одеси, визначена територія в межах зони Порто-Франко, що існувала в другій половині XIX століття.

Рис. 3. Масштаб забудови кварталів історичного центру Одеси

У 2009 році у попередній список культурних об'єктів України, які можуть претендувати на включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, занесений історичний центр міста-порту Одеси. У разі включення Одеси до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, це буде територія з особливим статусом світового значення. Частина території Центрального історичного ареалу, що залишилася, буде під охороною держави як буферна зона навколо території об'єкта всесвітньої спадщини.

В останні 10 років на території Центрального історичного ареалу Одеси владою, забудовниками та власниками будівель активно змінюються масштаб і традиційний характер історичного середовища, зводяться багатопверхові будівлі (рис. 1) і

інші дисонуючі об'єкти. Цьому могло б перешкодити створення науково-проектної та облікової документації щодо збереження та відтворення традиційного характеру історичного середовища центральної частини міста-порту Одеси, включення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України пам'ятки містобудування «Стара Одеса» по категорії національного або місцевого значення. Затвердження такої документації створить додаткові бар'єри забудові історичного центру дисонуючими об'єктами і знищенню традиційного характеру історичного середовища міста-порту Одеси.

Як уже зазначалося, відповідно до діючої з 2008 року науково-проектної документації «Історико-архітектурний опорний план, проект зон охорони, визначення меж історичних ареалів Одеси», існуюча забудова в межах історичного центру диференційована з метою виявлення найбільш цінних її ділянок. Проведені дослідження показали, що доцільно виділити дві основні категорії цінності територій в межах забудови історичного центру.

Пакет документації для номінації в державний реєстр об'єктів культурної спадщини України за категорією «містобудування» слід виготовити на історичну забудову першої категорії цінності з переважанням пам'ятників архітектури національного та місцевого значення. Найбільш цікавою є забудова Приморського бульвару, вулиць Ланжеронівської, Дерибасівської, Гоголя, Катерининської, Рішельєвської, Пушкінської, Військового узвозу, Сабанєєва моста, площі Думської і Катерининської. Цю територію обмежують, починаючи від Соборної площі, вулиці Буніна, Польська, Польський спуск, Приморська, Преображенська, Єлисаветинська, Дворянська, Ніжинська, Спирідонівська, Соборна площа. Це – найцінніша частина історичної Одеси, планування і забудова якої мають ансамблеві якості і найбільш цікаві нинішньому і майбутньому поколінням (рис. 4).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12. 2001 року № 1760 «Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного

реєстру нерухомих пам'яток України» і «Порядку обліку об'єктів культурної спадщини», затвердженого наказом Міністерства Культури України від 11.03. 2013 року № 158 робота по виявленню об'єктів культурної спадщини включає: натурне обстеження (дослідження), історико-архівні та бібліографічні дослідження, визначення предмета охорони, встановлення ступеня збереження, встановлення первісного призначення, виявлення сучасного використання, фото-фіксацію (в разі необхідності графічну фіксацію), виготовлення короткої історичної довідки, виготовлення облікової документації (облікова картка, паспорт об'єкту культурної спадщини, коротка історична довідка, акт технічного стану, довідка про майнову цінність об'єкту). Облікова документація подається на розгляд відповідних консультаційних рад органів охорони культурної спадщини місцевого самоврядування та обласної державної адміністрації.

Рис. 4. Викопіювання з Історико-архітектурного опорного плану... міста Одеси

Складені за результатами оцінки консультаційних рад протоколи є підставою для занесення (не занесення) об'єкта до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини України.

Надання статусу пам'ятки містобудування території «Старої Одеси» сприятиме зупинці знищення історичного центру Одеси і просуванню його до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На зазначеній території Одеси у XX столітті були втрачені, але у XXI столітті зусиллями городян відтворені два ключових елементи історичного середовища, це Одеський кафедраль-

ний Спасо-Преображенський собор на Соборній площі і пам'ятник Засновникам міста на Катерининській площі. Процес формування традиційного характеру історичного середовища на цих площах слід продовжити проведенням санації і комплексу ремонтно-реставраційних робіт щодо навколишньої історичної забудови на основі облікової та науково-проектної документації. Одним з втрачених у 2008 році об'єктів культурної спадщини є готель Імперіал (Спартак) на вулиці Дерибасівській, 25. Зараз на місці знесеної будівлі розташовано міський ярмарок. Відтворення цього елементу міського середовища ядра історичного центру Одеси має стати одним з кроків на шляху формування традиційного характеру історичного середовища міста-порту.

Висновки. В результаті санації території та будівель в рамках роботи над складанням облікової та науково-проектної документації на пам'ятку містобудування «Стара Одеса» буде виявлено велику кількість дисонуючих елементів і напашувань, по кожному з яких необхідно приймати індивідуальне рішення в рамках чинного в Україні законодавства. На прикладі історичного міста Одеси показані варіанти, які могли б сприяти збереженню історичного середовища і створенню позитивного іміджу міста та країни в цілому. Послідовна і цілеспрямована робота органів державної влади, місцевого самоврядування та фахівців на основі запропонованих трьох принципів сприятиме сталому розвитку історичного міста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афіїнська хартія. Історична спадщина міст (пп. 65-70). Містобудівний маніфест, складений Ле Корбюзьє, прийнятий четвертим конгресом CIAM, 1933 р. Афіни. <http://tehne.com/event/arhivsyachina/le-korbyuze-afinskaya-hartiya#heritage> (дата звернення 13.02. 2018 р.)
2. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія), 1964 р. Венеція, II Міжнародний конгрес архітекторів і технічних спеціалістів у галузі нерухомих історичних пам'яток. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_75 (дата звернення 13.02. 2018 р.)
3. Міжнародна хартія про охорону історичних міст (Вашингтонська хартія) 1987 р., Вашингтон. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_761/conv (дата звернення 13.02. 2018 р.)
4. Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини, 2000 р. Рига. Регіональна конференція за участю делегацій Естонії, Латвії, Литви, Білорусі та України, спільно з колегами з ICCROM (Міжнародного дослідницького центру охорони та реставрації культурних цінностей), Канади, США й Великобританії. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_260/conv (дата звернення 13.02. 2018 р.)
5. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури сімнадцята сесія, 1972 р. Париж. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089/conv (дата звернення 13.02. 2018 р.)
6. Рекомендація про збереження і сучасну роль історичних ансамблів. Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти науки і культури, дев'ятнадцята сесія, 1976 р. Найробі. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_726/conv (дата звернення 13.02. 2018 р.)
7. Міжнародний центр вивчення, збереження та відновлення культурних цінностей (ICCROM), 17 грудня 2017 р. <https://www.iccrom.org/news/launch-european-year-cultural-heritage-2018> (дата звернення 13.02. 2018 р.)
8. Огляд Європейської комісії по культурній спадщині та її ролі в сприйнятті європейців <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2150> (дата звернення 13.02. 2018 р.)
9. Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України [Текст]: Монографія/ В.В. Вечерський – Київ: ЕСЕ, 2002 – 593 с.: іл.
10. Лосицький Ю.Г. До питання відтворення втрачених пам'яток архітектури [Текст]: сб. науч. тр. / Ю.Г. Лосицький – АНТ – К.: 1999. - №1. С. 25-27.
11. Мещеряков В.М. Відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору [Текст]: Монографія/ В.М. Мещеряков – Одеса: Фенікс, 2017 – 464 с.: іл.

12. Мещеряков В.М. Фрагмент відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору – металеві конструкції шпиль дзвіниці. // НВБ. – 2018. Т. 92, № 2, 2018. С. 90-95.
13. Орленко М.І. Проблема реставрації і відтворення в сучасному світі. // НВБ. – 2016. - №2(84). – С. 132-135.
14. Петрик В.М. Відтворення втраченої історичної забудови на вулиці Федорова у Львові / В. Петрик, Ю. Лукомський, М. Єзерський // Вісник «Укрзахідпроектреставрація». – № 19/2009. – С. 216–230.
15. Сафонова Т.Р. Доцільність втілення проєктів по використанню збережених фрагментів пам'яток в урбодизайні, на фоні світового розвитку. // Вісник ХДАДМ. – 2012. – № 15. – С. 32-35.
16. Шарлай О.В. Середовищний підхід до питання збереження індивідуальності архітектурного вигляду історичного міста на прикладі Харкова. // НВБ. – 2016. - №1(83). – С. 35-38.
17. Лукомська З.В. Історичні містобудівні комплекси XVII – XVIII ст. у сучасній об'ємно-розпланувальній структурі міст Тернопільщини. // НВБ. – 2017. – т. 90, №4. – С. 42-49.

Мещеряков В.Н. СОХРАНЕНИЕ, ВОССОЗДАНИЕ, ФОРМИРОВАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО ХАРАКТЕРА ИСТОРИЧЕСКОЙ СРЕДЫ С ВОССОЗДАНИЕМ ЦЕННЫХ УТРАЧЕННЫХ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ОДЕССЕ, УКРАИНА.

В статье предложены три принципа, на которых основывается отношение к традиционному характеру среды в исторических городах с устойчивым развитием: сохранение, воспроизведение, формирование. На примере города Одессы приведены возможные варианты мер по сохранению исторической застройки в целом и отдельных объектов культурного наследия в частности: разработка и утверждение соответствующей научно-проектной документации по зонированию исторического города; предоставление определенным территориям статуса памятников градостроительства; разработка охранных зон сохранившихся объектов культурного наследия; воссоздание ценных утраченных объектов культурного наследия.

Ключевые слова: исторические города, сохранение, воссоздание, формирование традиционного характера исторической среды, воссоздание утраченных объектов культурного наследия.

Meshcheriakov V. PRESERVATION, RECREATION, FORMATION OF THE TRADITIONAL CHARACTER OF THE HISTORICAL ENVIRONMENT WITH RECREATING OF THE LOST VALUABLE CULTURAL HERITAGE OBJECTS IN ODESA, UKRAINE. This article proposes three principles, which are the base for the traditional character of the environment in historical cities with sustainable development of preservation, recreation and formation. Using the example of Odesa city there are some possible kinds to preserve the historical buildings as a whole and individual cultural heritage objects. They are the development and approval of relevant scientific and design documentation concerning the zoning of the historic city; assigning the designated territories the status of architectural monuments; the development of protective zones of preserved cultural heritage objects; the recreation of lost cultural heritage objects. Nowadays in Ukraine, and thus in Odessa, there is the demolition of the historic buildings in the areas with a special status to construct new dissonant buildings (Fig. 1), which is expressly prohibited in the Central Historic Areas by "Historical and Architectural Key Plan, Project of protective zones, Delimitation of Odesa historical areas' boundaries". Lack of political will of Ukraine acting leaders to preserve the cultural heritage for present and future generations continues to have negative effects to the formation of Ukraine image as a whole and as follows the unique city-port Odesa. The successful and sustainable development of the historic city, its territories with a special status, is depicted in the paradigm of the relation to the historical environment (Fig. 2): the preservation of the cultural heritage objects and valuable development within the city; the recreation of lost cultural heritage objects in the areas with a special status and on the major tourist routes; the formation of the traditional character of the historical environment with the recreation of lost valuable cultural heritage objects to create new tourist routes. The options, that could contribute to preserving the historical environment and creating a positive image of the city and the country, are demonstrated with an example of Odessa city (Ukraine). Coherent and focused work of agencies of State power, local government agencies and the specialists will contribute to the sustainable development of the historic city on the basis of three proposed principles.

Key words: historical cities, preservation, recreation, formation of the traditional character of the historical environment, recreating of the lost cultural heritage objects.